

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Dnevni list „Danas“, 12. oktobra 2010. godine, pozvao je Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije da utvrdi odgovornost pripadnika policije koji su učestvovali u prebijanju novinara Aleksandra Roknića, urednika rubrike „Društvo“ u ovom listu. Roknić je izveštavao sa ulica Beograda tokom nereda koje su izazvali protivnici održavanja „Parade ponosa“ 10. oktobra. U haosu koji je zavladao kada je grupa huligana u čijoj se blizini nalazio nasrnula na pripadnike MUP-a, Roknića su policajci tukli pendrecima, po glavi, leđima, rebrima i rukama, čak i kada je već bio oboren na zemlju, i pored toga što je vikao da je novinar i pokazivao legitimaciju. U Urgentnom centru ustanovljeno je da su mu nanete lakše telesne povrede. Novinarska udruženja osudila su ovaj napad, a ministar unutrašnjih poslova, Ivica Dačić, se izvinio novinaru i redakciji lista „Danas“ zbog povreda koje je novinar zadobio. „Policija je u želji da zaštiti novinare i ovog puta oformila jedinicu koja je imala za cilj zaštitu, ali nažalost dogodio se incident prilikom intervencije kada je policija bila napadnuta“, rekao je Dačić.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da je javno informisanje slobodno i u interesu javnosti. Takođe je propisano da niko ne sme, ni na posredan način, da ograničava slobodu javnog informisanja, naročito ne zloupotrebom ovlašćenja, kao i da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, niti uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Zakonom o policiji predviđeno je da se policijski poslovi obavljaju sa ciljem i na način da se svakom obezbedi jednaka zaštita bezbednosti, prava i sloboda, primeni zakon i podrži vladavina prava. Zakonom o policiji predviđeno je i da se obavljanje policijskih poslova zasniva na načelima profesionalizma, zakonitosti u radu i srazmernosti u primeni policijskih ovlašćenja, kao i na principu rada sa najmanjim štetnim posledicama. U obavljanju policijskih poslova mogu se primenjivati samo sredstva prinude predviđena zakonom i kojima se najprofesionalniji rezultat postiže bez nepotrebnih štetnih posledica. „Danas“ je pozvao MUP da prebijanje Aleksandra Roknića tretira u skladu sa zakonom i utvrdi odgovornost policajaca koji su učestvovali u incidentu. Do isteka perioda na koji se ovaj izveštaj odnosi, nije međutim

saopšteno da li su nadležni ispitivali odgovornost policajaca, odnosno da li je utvrđeno da su u konkretnom slučaju pripadnici policije prekoračili svoja ovlašćenja.

Inače, tokom nereda koje su izazvali protivnici održavanja „Parade ponosa“ 10. oktobra u Beogradu, došlo je i do napada huligana na zgradu RTS-a u Takovskoj ulici. Prilikom ovog napada povređen je jedan policajac i pričinjena materijalna šteta. Istovremeno, u samom centru Beograda, kamenicama je napadnut i oštećen mobilni digitalni mamograf, i to u vreme dok su lekari u njemu pregledali pacijentkinje. Mobilni digitalni mamograf za rano otkrivanje karcinoma dojke, kupljen je sredstvima donatora u akciji koju je organizovala medijska kuća B92. Jedini razlog napada na mamograf bio je logotip ove medijske kuće istaknut na vozilu. Sami neredi posledica su pokušaja radikalnih desničarskih grupa da osujete ustavom zajemčeno pravo na slobodu okupljanja građana koji su želeli da podrže prava LGBT osoba.

1.2. Kako je potvrđeno agenciji Beta u zaječarskoj policiji, dopisnica B92 iz ovog grada, Sonja Kamenković, dobila je policijsku pratnju zbog pretnji koje joj je uputio suspendovani policajac iz Majdanpeka, Radimir Radović. Radović joj je, kako je Sonja Kamenković navela, preko posrednika zapretio da će ubiti sve novinare koji su pisali o njegovom slučaju, a pritom direktno prozvao nju i dopisnika lista „Alo!“ iz Majdanpeka, Ivana Popovića. Policajac je suspendovan u avgustu, a u vezi sa povređivanjem dva mladića udarcima pištoljem.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da niko ne sme da ograničava slobodu javnog informisanja, kao i da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, niti uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Zakonom o policiji, sa druge strane, predviđeno je da ako, i dok za to postoje opravdani razlozi, policija preduzimanjem odgovarajućih mera štiti žrtve krivičnih dela i druga lica kojima pretila opasnost od učinioca krivičnog dela ili drugih lica. Pretnju napadom na život licu koje obavlja poslove od javnog značaja u oblasti informisanja, a u vezi sa poslovima koje obavlja, Krivični zakonik kvalifikuje kao kvalifikovani oblik ugrožavanja sigurnosti, za koji je zaprećena kazna do osam godina zatvora.

Ono što je svakako dobro je što policija pokazuje inicijativu i pruža zaštitu licima koja su izložena napadima i pretnjama. Ovo nikako nije prvi takav slučaj. Podsetimo, policija već duže od tri godine obezbeđuje Vladimira Mitrića, dopisnika „Večernjih novosti“ iz Loznice, a od decembra prošle godine i Brankicu Stanković, novinarku TV B92. Mitrić je 2005. godine zadobio

prelom leve ruke i dvadesetak kontuzija po glavi i telu u napadu bezbol palicom. Za ovaj napad prvostepenom presudom na 6 meseci zatvora osuđen je Ljubinko Todorović, bivši policajac OUP Novi Beograd. Mitrić, međutim, i dalje strepi za svoju bezbednost, budući da nalogodavci napada na njega nikada nisu otkriveni. Brankica Stanković, koja je policijsku zaštitu dobila nakon što je decembra prošle godine bila izložena napadima povodom istraživačke emisije koja se bavila vođama ekstremnih navijačkih grupa, u više navrata je ukazivala da je policijska zaštita u mnogo čemu ograničava u njenom poslu, a posebno u neposrednim kontaktima sa svojim izvorima. Upravo stoga, neposredna policijska zaštita mora biti praćena i sudskim progonom i kažnjavanjem svih koji stoje iza ugrožavanja sigurnosti novinara, odnosno drugim adekvatnim merama koje bi dovele do toga da novinari i bez nje, mogu slobodno i bez straha za elementarnu bezbednost da rade svoj posao.

1.3. Novinari dnevnog lista „Kurir“ napadnuti su 25. oktobra u selu Mihajlovac kraj Smedereva, u kome su se obreli tragom priče o hapšenju Ljubiše Vasića, supruga vlasnice noćnog kluba „Nina“, i još osam devojaka, zbog sumnji da je u noćnom klubu organizovana prostitucija. Napad se dogodio ispred kluba, a mediji su preneli da su novinare „Kurira“ napali Rajko i Jagoda Jacković, roditelji vlasnice kluba Jelene Vasić, supruge uhapšenog Ljubiše Vasića. Rajko Jacković je, kako prenose mediji, novinara „Kurira“, Olivera Nikolića, udario pesnicama i nogama, nekoliko puta u grudi, a potom ga i šutnuo, dok je Jagoda Jacković, po istim izvorima, sve vreme mahala kuhinjskim nožem.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da je javno informisanje slobodno i u interesu javnosti. Takođe je propisano da niko ne sme da vrši bilo kakav fizički ili drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, niti uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. Povodom ovog slučaja reagovala su novinarska udruženja zahtevajući hitnu reakciju nadležnog javnog tužilaštva. U opisanim radnjama, a kako su ih preneli mediji, mogli bi postojati elementi kvalifikovanog oblika krivičnog dela nasilničko ponašanje. Podsećamo, Krivični zakonik definiše nasilničko ponašanje kao značajnije ugrožavanje spokojstva građana ili teže remećenje javnog reda i mira grubim vređanjem ili zlostavljanjem drugog, vršenjem nasilja prema drugom, izazivanjem tuče ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem. Kvalifikovani oblik ovog krivičnog dela postoji ako je ono izvršeno u grupi, ili je pri izvršenju dela nekom licu nanesena laka telesna povreda ili je došlo do teškog ponižavanja građana. U takvom slučaju za nasilničko ponašanje zaprećena je zatvorska kazna od šest meseci do pet godina. Samo mesec dana ranije, za isto delo nepravnosnažno su osuđeni napadači na Teofila Pančića, novinara nedeljnika „Vreme“, Miloš Mladenović i Danilo Žuža, ali im je izrečena kazna ispod zakonskog minimuma, od po samo tri

meseca zatvora. Mladenović i Žuža su 24. jula oko 23 sata u Zemunu u autobusu javnog prevoza na liniji 83, po prethodnom dogovoru napali Pančića i udarali ga šipkom i rukama. Sud je u njihovom slučaju našao da je činjenica da su Mladenović i Žuža mlađi punoletnici, i da su ranije neosuđivani, opravdavala izricanje kazne ispod zakonskog minimuma. Tužilaštvo je, sa druge strane, najavilo da će uložiti žalbu jer nije bilo zadovoljno visinom kazne. Da praksa srpskih sudova shodno kojoj, kada i izriču kazne za napade na novinare, izriču ih, po pravilu, u visini donje granice propisane zakonom, a često i ispod nje, nije adekvatna garancija slobode izražavanja u Srbiji i da doprinosi ne samo narastajućem strahu i autocenzuri u srpskim medijima, već i novim napadima na novinare, svedoči i ovaj slučaj napada na ekipu dnevnog lista „Kurir“ u selu Mihajlovac kraj Smedereva.

2. Sudski postupci

2.1. Apelacioni sud u Novom Sadu potvrdio je prvostepenu presudu Višeg suda u Zrenjaninu kojom se NIP „Zrenjanin“, kao izdavač regionalnog nedeljnika „Zrenjanin“, i odgovorni urednik nedeljnika, Dalibor Bubnjević, obavezuju da na ime naknade nematerijalne štete za pretrpljene duševne bolove zbog povrede prava ličnosti plate 300.000 dinara i sudske troškove, supruzi i deci pokojnog Predraga Štiklice iz Zrenjanina. Nedeljnik „Zrenjanin“ objavio je, u broju od 19. februara ove godine, tekst o ubistvu Predraga Štiklice, hicima iz pištolja, koje se dogodilo 11. februara u blizini Štikličine porodične kuće. Supruga i deca pokojnika tužili su nedeljnik povodom dela teksta u kome se navodi da je nasilna smrt Predraga Štiklice nastavak obračuna grupa koje reketiraju taksiste u Zrenjaninu. Nedeljnik „Zrenjanin“ u tekstu, a ni kasnije, nije imenovao izvore informacije, ali je ukazao da su oni bili iz istražnog odeljenja Višeg suda u Zrenjaninu.

U skladu sa važećim propisima, ali i postojećom sudskom praksom u Srbiji, članovi porodice imaju pravo na naknadu nematerijalne štete nanete povredom prava na pijetet prema pokojnim srodnicima. U konkretnom slučaju, iako autori ovog izveštaja nisu imali uvid u spise konkretnog predmeta, moglo bi biti sporno nekoliko činjenica. Prvo, sud je morao ceniti okolnost da sami tužioci nisu koristili mogućnosti koje su im Zakonom o javnom informisanju pružene, a koje su mogle biti od uticaja na umanjenje štete. Konkretno, u saopštenjima novinarskih udruženja objavljenim povodom ovog slučaja, izričito se navodi da je sud utvrdio da tužioci nisu koristili zakonsko pravo na ispravku i odgovor, ali i ocenio da to ne umanjuje štetu koja im je naneta. Potpuno je nejasno sa kojih je razloga sud mogao naći da objavljivanje odgovora ne bi umanjilo

štetu. Naime, važeći Zakon o obligacionim odnosima upravo predviđa da se naknada nematerijalne štete u slučaju povreda prava ličnosti, pa samim tim i prava na pijetet prema pokojnim srodnicima, prevashodno ostvaruje kroz objavljivanje presude, odnosno ispravke na trošak onoga ko je štetu izazvao, ili povlačenjem izjave kojom je povreda učinjena, ili na drugi način kojim se može ostvariti svrha koja se postiže naknadom. Zakon dalje predviđa da će se, samo izuzetno, ako okolnosti slučaja, a naročito jačina pretrpljenih duševnih bolova i njihovo trajanje to opravdavaju, dosuditi novčana naknada. Drugim rečima, novčana naknada ovakve vrste štete predstavlja izuzetak, a nikako pravilo. Pri tome bi, prilikom odlučivanja o zahtevu za takvu naknadu nematerijalne štete, kao i o njenoj visini, sud morao voditi računa o cilju kome naknada služi, ali i o tome da se njome ne pogoduje težnjama koje nisu spojive sa njenom prirodom i društvenom svrhom. Pri navedenom, ograničavanje slobode izražavanja, što novčana naknada nematerijalne štete zbog povreda prava ličnosti, a koja se naplaćuje od novinara i medija svakako jeste, nikako se ne bi mogla tretirati kao spojiva sa društvenom svrhom naknade. Drugo, iz medijskih izveštaja nejasan je tretman činjenice koju su tuženi navodili - da su izvor za svoje informacije imali u istražnom odeljenju Višeg suda u Zrenjaninu. Naime, Zakonom o javnom informisanju, predviđeno je da novinar, odgovorni urednik i pravno lice koje je osnivač javnog glasila ne odgovaraju za štetu, čak ni ako je ona naneta neistinitom ili nepotpunom informacijom, ako je ista verno prenetu iz sudskog postupka ili iz dokumenta nadležnog državnog organa. Ostaje nejasno da li su i prvostepeni Viši sud u Zrenjaninu i drugostepeni Apelacioni sud u Novom Sadu, vršili uvid u istražne spise Višeg suda u Zrenjaninu, te da li je informacija o okolnostima nasilne smrti pokojnog Predraga Štiklice koja je izneta u spornom tekstu, moguće zaista verno prenetu iz sudskih spisa. Ovde posebno ukazujemo da se u skladu sa važećim Zakonom o javnom informisanju, pravo na slobodu objavljivanja ideja, informacija i mišljenja o pojavama, događajima i ličnostima o kojima javnost ima opravdani interes da zna, primenjuje bez obzira na način na koji je informacija pribavljena.

2.2. Darko Šarić, prvooptuženi za šverc više od dve tone kokaina, tužio je za klevetu dnevne listove „Pravda“ i „Press“, kao i člana odbora za bezbednost Skupštine Republike Srbije, Konstantina Samofalova. Advokatska kancelarija Tomanović, koja zastupa Šarića, saopštila je da je postupak protiv navedenih listova i poslanika Narodne skupštine pokrenula pred Prvim osnovnim sudom u Beogradu, a zbog izjava i medijskih napisa u kojima je označen kao organizator nereda u Beogradu 10. oktobra i na fudbalskoj utakmici Italija - Srbija u Đenovi dva dana kasnije. Od suda se traži i da „Pravdu“ i Samofalova obavežu na isplatu štete od 10 miliona dinara zbog izjave poslanika da „izgredi huligana u Đenovi predstavljaju napad na državu, iza koga stoji organizovani kriminal i Darko Šarić, a cilj im je da nanesu štetu Srbiji“, koju je list

preneo. Od suda se traži i da „Press“ obaveže na isplatu štete od 10 miliona dinara zbog tvrdnji „da Šarić stoji iza divljanja u Italiji i da pokušava da izazove kaos u celoj Srbiji“.

Zakonom o javnom informisanju propisano je da se, u javnom glasilu, niko se ne sme označiti učiniocem kakvog kažnjivog dela, odnosno oglasiti krivim ili odgovornim pre pravnosnažne odluke suda ili drugog nadležnog organa. Darko Šarić se u konkretnom slučaju, međutim, u ovom trenutku nije opredelio za zaštitu koju bi mogao da mu pruži Zakon o javnom informisanju, već odgovornost medija traži po krivičnim propisima, odnosno privatnom krivičnom tužbom za klevetu. Klevetu Krivični zakonik definiše kao iznošenje ili pronošanje čega neistinitoga o drugome, što može škoditi njegovoj časti ili ugledu. Od izmena krivičnog zakonodavstva iz 2005. godine, za klevetu više nije propisana zatvorska kazna, već isključivo novčana, koja se može kretati, u slučaju da je kleveta učinjena putem štampe, radija, televizije ili sličnih sredstava ili na javnom skupu, odnosno u slučaju da je dovela do teških posledica za oštećenog, i do trista hiljada dinara, ili alternativno do sto osamdeset dnevnih iznosa. Pri navedenom, dnevni iznos je razlika između prihoda i nužnih rashoda učinioca krivičnog dela u protekloj kalendarskoj godini, podeljena sa brojem dana u godini, ali i ne manji od petsto dinara, niti veći od pedeset hiljada dinara. Naknada štete ostvaruje se u krivičnom postupku kao imovinsko-pravni zahtev. Međutim, Zakonik o krivičnom postupku propisuje da će, ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za delimično presuđenje, sud ovlašćeno lice uputiti da imovinsko-pravni zahtev u celini ostvaruje u parničnom postupku. U praksi se ovo po pravilu i dešava, tako da je gotovo izvesno da bi krivični sud, i ako nađe da su dnevni listovi „Pravda“ i „Press“, kao i narodni poslanik Konstantin Samofalov krivi za klevetu, Darka Šarića uputio da eventualno pravo na naknadu štete ostvari u parničnom postupku. U praksi srpskih parničnih sudova, naknada štete u sličnim slučajevima dosuđuje se u iznosima koji su i dvadesetostruko i više puta niži od onoga što je Šarić sada tražio u krivičnom postupku. Iz ovih razloga bi se pre moglo reći da saopštenje Advokatske kancelarije Tomanović predstavlja Zakonom o javnom informisanju zabranjeni pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, nego najavu realne opasnosti da će tuženi listovi zaista biti izloženi obavezi da nadoknađuju štetu u milionskim iznosima koji se u saopštenju navode.